

NATÚRSZELETEK

Salamon András: *A kutyák nem felejtnek.*

Két filmnovella

JK–Balassi Kiadó, 1996. 118 oldal, 350 Ft

Azt hiszem, Kornis Mihály a legjóhíszeműben téved, amikor a könyvhöz írt igen szellemes, annak hangját virtuózan imitáló fül-szövegében ekképpen határozza meg a debütáló Salamon András helyzetét: „*A Salamon filmrendező akar lenni (a hülye). Pedig író.*” Magam úgy vélem, hogy bár – különösen a második filmnovellában – igen tehetségesen, sokszor leleményesen és jó arányérzékkel „*ri-százik*” Salamon András, ám mindez még kevés hozzá, hogy íróvá avathassuk. A szerző még csak az irodalom küszöbéig jutott. És – úgy tűnik – ő maga nem is akar íróvá válni, erről tanúskodik a könyv igen becsületes alcíme: „*Két filmnovella*”. Ha az olvasó filmnovelláknak fogja fel ezeket a szövegeket, fölöttebb jól jár. Akkor nem fogják idegesíteni az efféle, már a hatvanas évek szociográfiai irodalmában is kétes ortográfiai merényletek, hogy teszem azt: „*Vesztbánhóf*”; hogy a „*geseft-füererről*” már ne is beszéljek. Ez az élet, maga az életzagú élet, amelyet bizonyos szerzők szerint ekként kell lefesteni. Azt beszélük, ez a helyesírás a szereplők jellemzésére szolgál, de szerintem inkább csak jóindulatú balítélet. Mert feltehető a kérdés: miért csak az idegen szavak ortográfiája helytelen? Mintha magyarul olyan jól tudnának ezek a szereplők... Ami itt, mindenekelőtt az első szövegben most megjelent: valószínűleg jól megvalósítható filmnovella, amolyan natúrszélet, és – jól tudjuk – a világot jelentő filmvászon elég jól viseli, mi több, néha egyenesen megköveteli a naturalizmust, kevésbé csúnyán szólva, az élet vérből ábrázolását. (Bár a hozzáértők azt beszélük, a ZSÖTEM nem volt igazán sikerült mozarab.) De mégis: elég jók a történetek (különösen a második), elég hihető az alakok (már akit egyáltalán megkísérelt megrajzolni a szerző), elég jó a miliórajz, a terjedelemmel sincs baj, egyik textus sem túlságosan hosszú (igaz, nem is túlságosan rövid), és a mindkét szövegre jellemző vázlatosság korántsem hiba itt: a színész arca, teste, továbbá a képekben nyilván gazdagon lüktető

valóság majd korrigálja mindezt, kibővíti mintegy a forgatókönyvíró elképzeléseit.

De ha most irodalomról kell beszélünk, könnyen zavarba kerülhetünk. Akkor – legalábbis első lépésként – el kell különíteni egymástól a két filmnovellát. Az első, a ZSÖTEM irodalomként már-már dilettáns munka, a vázlatosság ekkor több mint bántó, csupa közhely az egész, a nyelvi stilizálás legcsekélyebb igénye nélkül, mindennek a mélyen talán ott állhatott a gondolat: semmi beavatkozás művilleg, semmi „literatúra”, mert akkor megszűnik a rögváló spontán életértéke. Ilyen az élet, ilyennek kell bemutatni, mi több: *úgy kell hagyni mindent, érintetlenül.* Ez – ismétlem – filmes elképzelésként üdvös lehet, és nem is igényel semmiféle magyarázatot, mert a filmnovella legelső sorban dokumentum, szituációsorozat, tárgyi alapananyag. De gondoljunk csak a köznyelvet végletesen stilizáló, ám annak alapérzületét, alapítét mégis megtartó Szép Ernő vagy korunkból Tar Sándor, Csalog Zsolt vagy Sárbogárdi Jolán, netán A HULLÁMZÓ BALATON-t író Parti Nagy Lajos vagy éppen Kornis Mihály régebbi novelláinak *irodalmára*. Az irodalom a nyelv *művi* használata, eljárások sorozata, amolyan természetellenes dolog.

A másik darab (A KUTYÁK NEM FELEJTENEK) minden tekintetben sokkal ígéretesebb. (Még talán filmnovellaként is.) Benne Salamon András ha nem is minden alkalommal, de sokszor kétségtelenül átlépi az irodalom határát. Itt nincs már az írásmód módorsága, sokkal jobb a mondatfűzés, a szituáció-érzék erős, a szerző mintha rendelkezne az irodalmi jelenet teremtésének művészetével. Már a narrátor megszólalásának szituációja is gondosabban megformált, a ZSÖTEM-ben valami riporterfélenek beszél a lány, úgymond „egy az egyben”, míg a második szövegben implicitté válik a történet hallgatója, nyilvánvaló, hogy szellemi síkon a monológ a kínai asszonynak szól. Amit ekkor olvasunk, az már nem puszta dokumentum. Inkább gyónás, vallomás, no meg bűnvallomás is persze. A szöveg néha nyilvánvalóan a rendőr-narrátor intellektuális szintjét messze meghaladó szinten szól, és ez jó, mert merészen elszakad a naturalizmustól. Példa lehet erre a rendőrségi tartózkodóhelyiség igen szemléle-

tes leírása: „*A fogason ott voltak egymás mellett felakasztva a sapkák meg a kabátok. Néztem egyszer, olyan volt, mintha egy csomó rendőrt felakasztottak volna sorba, de legalább húsz egyenruha lógott egymás mellett.*” Ez irodalmi hang. A novella nagyjelenetének megírása is sikerült, amikor a Máriának nevezett kínai lányt letartóztatják a narrátor „bajtársai”. Ott van a káembés iroda padlóján szétkenődött, szerelmi ajándékként hozott tíz krémes, ott a megbilincsel, kétségbeesetten üvöltő, kiszolgáltatót kínai nő, ott az egymásra pisztolyt fogó, a félelem izzadságában úszó két rendőr, ott az egész helyzet, a jelenetben fellépő összes szereplő vigasztalan kilátástalansága, szomorúsága. És ott a szégyen és megalázottság. Mindez kevés eszközzel, igen pontosan megírva. Ez rögváló, mégsem naturalizmus.

A kötet naturalizmusának legfőbb problémáját a ZSÖTEM *dumme Gans* kis szajhája fogalmazza meg: „*Szóval ez egy tök hihetetlen történet, én se hiszem még el, hogy megtörtént. És figyelj, ebben semmi hazugság nincs, elhiszed?*” Bár több lenne ebben a könyvben a hazugság.

Bán Zoltán András

RUDOLF ÉS MARGOT WITTKOWER: A SZATURNUSZ JEGYÉBEN

**A művész személyisége az ókortól
a francia forradalomig**

Fordította Pap Mária

Osiris Könyvtár. Művészettörténet

Osiris, Budapest, 1996. 470 oldal, 74 kép, 980 Ft

„*Az is bolond, aki poétává lesz Magyarországon!*” – magyarul és magyar problémákat kifejezve, a Wittkower házaspár könyvében tárgyalt s általuk a francia forradalommal lehatárolt korszak zárulása táján Csokonai hőse, a más Szaturnusz-fiakhoz hasonlóan melankolikus, azaz „méla *Tempetői*” fogalmazta meg a művészlét gyötrő kínjait. Ami *Tempetői* számára a nyomorgó, érzékeny költő kivetettsége és az állatiasan durva, érzéketlen környezet

konfliktusaként jelenik meg, kortársa, Goya öregkori akvatinta lapján egy szaturnuszi óriás szinte kozmikus magáramaradottságának képévé növekszik.

Hogy miről is szól a most végre magyarul megjelent munka, ezt a cím különböző nyelvű változatai különféleképpen sejtetik. Az 1963-ban megjelent mű eredeti angol címe (BORN UNDER SATURN) a Szaturnusz jegyében született személyről, művészről szól, s a művész jellemének és magatartásának (CHARACTER AND CONDUCT) történetét ígérte a források alapján (A DOCUMENTED HISTORY). Georg Kaufmann 1965-ös német fordítása, amely még a Wittkower házaspár kontrolljával és egyetértésével jelenhetett meg, *a társadalmon kívüli művészről* szól (KÜNSTLER, AUSENSEITER DER GESELLSCHAFT, vagyis még pontosabban, „a művész mint a társadalom outsidersé”). Most a magyar fordítás alcímében „*a művész személyiségéről*” esik szó. Most már érdemes hangsúlyozni, hogy mindegyik cím a munka más-más lehetséges olvasatait emeli ki. Az eredeti angol címadás az asztrológiai hiedelmek köréből való, s az ikonológus Wittkowernek arra a kutatási körére utal, amelybe Panofskynak né társzerzőinek egy évvel később megjelent műve is tartozik (SATURN AND MELANCHOLY. STUDIES IN THE HISTORY OF NATURAL PHILOSOPHY, RELIGION AND ART, 1964). A német kiadás a szociális aspektust hangsúlyozza, s most a magyar talán a személyiségpszichológiára van inkább tekintettel. Emez eltérő olvasatok alapjait a szöveg tényleg tartalmazza, s mindegyik jogosult.

Nem indokolatlan szórakoztató munkaként való olvasása sem. Aligha kell szégyellnie magát annak, aki nem a fenti tudományos aspektusok valamelyikében leli élvezetét, csak mint anekdoták lehetőleg mindig első kézből vett, írott forrásokra hivatkozó, azok hitelét gondosan mérlegelő tárházát olvassa. Olykor kuriozitásgyűjteménynek, helyenként botránykrónikának is megfelelve olvastatja magát, nehéz letenni. A rendszerező fejezetcímek ravasz pedantériával osztályozzák Isten állatkertjét, az emberi gyarlóság, örültség, perverzitás eseteit: egyik különösebb, mint a másik. Az ilyenfajta szórakoztató kultúrtörténetnek nagy hagyománya van: nem idegen Jacob Burckhardtól, Huizingától sem, s ebben rejlett a nemzedékek számá-